

Цепа О.В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

АВТОРСЬКИЙ ОБРАЗ У ЗБІРЦІ АМВРОСІЯ МОГИЛИ «ДУМКИ І ПІСНІ ТА ЩЕ ДЕЩО»

Художньо виражена у творчості романтиків авторська особистість є тим кодом, розшифрування якого дає змогу якнайповніше з'ясувати ключові аспекти відповідного світогляду. Оптимальної результативності в такому дослідженні на матеріалі української романтичної творчості можна досягти, якщо врахувати погляди науковців, зокрема Д. Чижевського [8], Т. Бовсунівської [1], М. Наєнка [4] та ін., стосовно історичних і національних особливостей розвитку романтизму в контексті європейського літературного процесу, його ідейно-естетичних основ, специфіки поетичної теорії та практики. Особливої уваги потребуватимуть уже усталені твердження щодо суб'єктивізму романтичного художнього світу, місця та ролі в ньому постаті автора. Належно узагальнивши та систематизувавши вищевказаний науковий досвід, запропонуємо власну концепцію дослідження авторського образу в текстах поетів-романтиків, а також проілюструємо її на матеріалі українських поезій збірки А. Метлинського «Думки і пісні та ще дещо» (1839) [6].

Для художнього світу романтиків як суб'єктивізм, так і «присутність авторської особистості» [5, с. 8] були й закономірними, й органічними. Такі аспекти романтичних творчих засад, безперечно, стали визначальними у формуванні нашої концепції дослідження образу автора (Див. розлогіше: [7, с. 67–78]).

Створений Амвросієм Могилою художній світ містить його бачення й осмислення довколишнього (окремих подій, фактів, людей, докільля і т.п.) та власного «я» в ньому. Реципієнт, осягнувши ці взаємозумовлені образи (зовнішнього і внутрішнього світів), сформує уявлення про авторську індивідуальну картину світу, а відтак і про самого творчо представленого митця. Новизна такого дослідження є беззаперечною, зважаючи на те, що у відомих працях та розвідках про Метлинського увага зазвичай приділялася або його біографічній постаті, або ж

загальним аспектам його творчої діяльності (Див.: [2, с. 345–349], [3, с. 372–389] та ін.).

З'ясувалося, що найчастіше в поле авторського зору потрапляють саме козаки, котрі символічно втілюють колишню боротьбу нашого народу з монголо-татарськими та польсько-шляхетськими нападниками («Бандура», «Степ», «Кладовище», «Спис», «Чарка», «Козак та буря», «Підземна церква» та ін.). У постатях запорожців, котрі вмiли однаково й боротись, і розважатись, відображена дієва й доблесна доба Січі. Подібне осмислення передає не лише авторське зацікавлення козацтвом, але й засвідчує здатність усвідомити його доленосну роль, а відтак і належно оцінити цей період нашої історії. У зображенні минулого відчувається авторське захоплення національною свідомістю, звитягою козацтва. Органічною в цьому зв'язку є й певна гіперболізація козацької сили, відваги, самопожертвності.

Порі доблесного козацтва автор зазвичай протиставляє сучасність, у якій «вже з якого часу нема того війська, // ...Вже з якого часу всюди тихо-глухо...» [6, с. 112]. Через осмислення постатей бездіяльних та безпам'ятних сучасників – «вражих дітей» [6, с. 111] – автору вдається не лише осягнути різні грані пасивного суспільства, але й усвідомити природу та наслідки духовних руйнівних процесів у ньому, що, безумовно, дає змогу говорити і про патріотизм та активну громадянську позицію митця, і про його своєрідну прозірливість.

У цьому зв'язку доречно звернутися до авторської оцінки того, хто добровільно, не усвідомлюючи трагізму вчиненого, «свою віру, ...край свій покине» [6, с. 109]. Поет, утілюючи свою непримиренність і пристрасність, удається до грізних прокльонів, що є одночасно словами-застереженнями від неминучих душевних та тілесних руйнувань зрадника. Натомість, зовсім іншим є авторське ставлення до героя, котрий насильно відірваний від рідного краю. Митець зі властивими йому філософічністю та патріотизмом осмислює ностальгію «червонорусця», акцентуючи на тому, що лише спогади про батьківщину здатні бути розрадою для його змученої душі: «Край в сю пору згадує мі ся частенько, // Де густі луки, садочки зелененькі, // Де святки з колядкою...// І такі чудні казки...» [6, с. 121].

Виявляючи певні лідерські якості, автор звертається до своїх пасивних сучасників та закликає їх не прислужувати духовно деградованим «панам...великим» [6, с. 109], від яких «не чувати дідівської мови» [6, с. 108], а «на волі, на просторі» зі зброєю в руках

шукати собі долі та слави, «ворога губити» [6, с. 109]. Претендуючи на роль духовного провідника, розкриває очі тим, хто поки що не бачив далі «панського порога» [6, с. 109].

Не залишене без уваги й трагічне буття соціально незахищених верств населення: і дитини-сиротини; і пригнобленого «лихою годиною» «чумака-неборака» [6, с. 112], що відправляється на чужину, передчуваючи свій трагічний кінець; і «старця з торбиною, сивого, старенького» [6, с. 112], який, ще змалку відчувши на собі людську жорстокість, усе життя страждав від черствості й байдужості довколишніх. Людність і душевність автора роблять його небайдужим до тривог та відчуття приреченості таких маргіналів.

Осмислюючи сучасне йому суспільство, автор, звісно, зосереджує свій погляд і на тих, хто викликає в нього захоплення та пошану. Скажімо, особлива авторська прихильність належить творчим особистостям, чия свідомість є духовним перехрестям минулого, сучасного та майбутнього («Смерть бандуриста», «Бандура»). Художньо виражений світ кобзарів-співців передає поетову стурбованість проблемою збереження самобутності народу через утрату ним духовності й відсутність пошанування митців – носіїв історичної пам'яті, національної свідомості, вікової мудрості.

Загалом процес осмислення вищезгаданих людських постатей минулого та сучасного засвідчує фольклорність та образність мислення автора, його розвинену уяву й фантазію. Багатство вербально-емоційної сфери поета передане через розмаїття художніх форм вираження авторських уподобань.

Нами спостережено, що в українських поезіях збірки «Думки і пісні та ще дещо» індивідуальний авторський досвід презентований головним чином лише самозображенням «Я»: яким він є і хто цьому сприяв. Натомість, практично відсутні спроби оцінити себе чи продемонструвати власні очікування та мрії.

Скажімо, у поезії «Підземна церква» художнє «Я» презентує свою національну свідомість, розповідаючи про власний непідробний інтерес до колишніх часів та до носіїв пам'яті про них. Громадянська небайдужість автора увиразнена потребою передавати сучасникам почуті оповіді про минуле українського народу. Будучи знавцем ментальності, традицій, звичаїв предків, відчуваючи гордість за гостинність і милосердність української вдачі, «Я» усвідомлює необхідність збереження духовної культури народу як запоруки його самобутності.

Подібний акцент на родинній атмосфері, що сприяла формуванню його світоглядних та етичних цінностей неодноразово зустрічаємо у творах аналізованої збірки. Скажімо, у поезії «Степ» батько виховує в синові почуття національної гідності та гордості, розповідаючи йому про доблесні визвольні змагання українців. Повчання дідуся – носія простої народної моралі та життєвої мудрості – розвивали набожність та вміння поводитись серед людей. Тим часом остаточне формування і релігійних цінностей, і здатності до філософського осмислення відповідальності людини за скоєне, тлінності всього земного, вічності та всюдисущості Творця, проблем гріха й покари художнє «Я» пов'язує з дяком – носієм книжної мудрості.

Отже, образ зовнішнього світу презентований у поезії А. Метлинського головним чином постатями минулого (козаки) й теперішнього (бездіяльні сучасники, маргінали, співці-бандуристи), образом Творця, предметами-символами та пейзажними картинами. Аналіз специфіки бачення й осмислення довколишнього дає змогу говорити про патріотизм автора, його активну громадянську позицію, інтелектуалізм, амбівалентність світогляду, образність мислення, живописні та малярські здібності, розвинене естетичне чуття тощо. Ставлення до зображеного передає поетову вразливість, чуйність, пристрасність, його людяність і душевність. Образ внутрішнього світу підтверджує національну гордість і гідність автора, увиразнює філософічність, релігійність його мислення тощо.

Список використаних джерел:

1. Бовсунівська Т. В. Феномен українського романтизму: посібник для вузу з теорії українського романтизму / Т. В. Бовсунівська. – К.: Київський ін-т «Слов'янський ун-т». – Ч. 1: Етногенез і теогенез, 1997. – 155 с.
2. Єфремов С. О. Історія українського письменства / С. О. Єфремов. – К.: «Феміна», 1995. – 688 с.
3. Історія української літератури (Перші десятиріччя ХІХ століття): Підручник / За ред. П. П. Хропка, О. Д. Гнідан, П. І. Орлик та ін. – К: Либідь, 1992. – 512 с.
4. Наєнко М. К. Романтичний епос. Ефект романтизму і українська література. – 2-ге вид., зі змін. й доп / М. К. Наєнко. – К.: Просвіта, 2000. – 379 с.
5. Наливайко Д. Стиль поезії Шевченка / Д. Наливайко // Слово і Час. – 2007. – № 2. – С. 3–16.

6. Українські поети-романтики: Поет. твори / Упоряд. і прим. М. Л. Гончарука; Вступ. ст. М. Т. Яценка; Ред. тому М. Т. Яценко. – К.: Наук. Думка, 1987. – 592 с.

7. Цепя Олександра. Образ автора в поезіях Тараса Шевченка до заслання: монографія / Олександра Цепя. – Кіровоград: ПП «Центр оперативної поліграфії «Авангард», 2014. – 260 с.

8. Чижевський Д. Історія української літератури / Д. Чижевський. – К: ВЦ «Академія», 2008. – 568 с.